

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри підприємництва,
торгівлі та туристичного бізнесу
Протокол № 2 від 04.09.2024 р.

ПОГОДЖЕНО

Проректор з навчально-методичної роботи

Каріна НЕМАШКАЛО

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО

робоча програма навчальної дисципліни (РПНД)

Галузь знань	Всі
Спеціальність	Всі
Освітній рівень	третій (освітньо-науковий)
Освітня програма	Всі

Статус дисципліни	вибіркова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська

Розробники:
д.е.н., професор

к.е.н., доцент

Завідувач кафедри
підприємництва, торгівлі та
туристичного бізнесу

Марина САЛУН

Катерина ЗАСЛАВСЬКА

Марина САЛУН

Харків
2025

ВСТУП

Сучасні виклики, з якими стикається суспільство, потребують впровадження нових підходів до вирішення соціально-економічних проблем. Одним із ефективних механізмів забезпечення позитивних змін є соціальне підприємництво. Ця форма підприємницької діяльності поєднує інноваційні ідеї та соціально спрямовані рішення, створюючи значну соціальну та економічну цінність, сприяючи розвитку громад, вирішенню соціальних проблем і впровадженню сталих змін у різних секторах економіки.

Навчальна дисципліна «Соціальне підприємництво» орієнтована на здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти різних спеціальностей, які прагнуть отримати знання, навички та компетенції для започаткування, організації та розвитку соціально значущих проєктів. У рамках дисципліни вивчаються основи створення, функціонування та управління соціальними підприємствами, що спрямовані на вирішення актуальних соціальних проблем за допомогою підприємницьких підходів.

Курс розроблено в межах науково-освітнього проєкту AUF «Formation à l'Entreprenariat social à l'Université» («Навчання соціальному підприємництву в університеті»). Він включає аналіз міжнародного досвіду у сфері соціального підприємництва та враховує сучасні тенденції розвитку економіки, орієнтованої на соціальні ініціативи. Навчання базується на інтерактивних методах, зокрема, аналізі тематичних кейсів, проведенні лекцій, групових обговореннях, виконанні практичних завдань і розробці власних проєктів.

Мета дисципліни полягає у формуванні у здобувачів системи знань і компетентностей, необхідних для організації, управління та розвитку соціального підприємництва, спрямованого на розв'язання соціально-економічних проблем у громадах, регіонах або національному рівні.

Завдання дисципліни:

- надання знань про сутність, зміст, мету, завдання та специфіку соціального підприємництва в Україні та світі;

- формування навичок діагностики соціально-економічних проблем, які можуть бути вирішені завдяки створенню соціальних підприємств;

- розвиток практичних вмінь у використанні сучасних методів та інструментів для започаткування та управління соціальними підприємствами;

- застосування отриманих знань у вирішенні соціально-економічних завдань сталого розвитку на рівні громади, регіону чи організації;

- формування лідерських якостей і вміння аргументовано запроваджувати організаційні зміни для реалізації соціальних проєктів.

Об'єктом дисципліни є процеси, що відображають різноманітні аспекти започаткування, функціонування та розвитку соціального підприємництва, а також їх вплив на соціально-економічний розвиток.

Предметом дисципліни є організаційно-економічне забезпечення діяльності соціальних підприємств, технології управління, підходи до реалізації інноваційних соціальних проєктів і моделі ефективної взаємодії соціальних

підприємств із суспільством.

Дисципліна спрямована на інтеграцію теоретичних знань із практичним досвідом, формування критичного мислення та інноваційного підходу до вирішення соціальних проблем. У процесі навчання здобувачі опановують навички стратегічного планування, соціально орієнтованого менеджменту, а також комунікації та координації в межах соціально спрямованих ініціатив.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна визначено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
Глибоко розуміти сутність соціального підприємництва, його ключові принципи, моделі та інструменти, а також аналізувати міжнародний і національний досвід реалізації соціальних бізнес-ініціатив.	Здатність розуміти специфіку соціального підприємництва у контексті різних галузей знань і сфер діяльності
Ініціювати, розробляти та впроваджувати соціально-підприємницькі проекти, орієнтовані на вирішення актуальних соціально-економічних проблем на різних рівнях	Навички ефективного управління проектами; здатність до лідерства та координації командної роботи
	Уміння формувати соціально спрямовані бізнес-стратегії та адаптувати їх до специфіки галузі чи місцевого контексту
Розробляти стратегії сталого розвитку соціальних підприємств, використовуючи сучасні методики, інструменти та технології для досягнення економічних і соціальних цілей	Уміння застосовувати інноваційні інструменти для планування та управління соціальними підприємницькими ініціативами

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні та нормативно-правові основи соціального підприємництва

Тема 1. Соціальне підприємництво: зміст, сутність, відмінності.

1.1. Сутність та значення соціального підприємництва

Огляд соціального підприємництва. Визначення соціального підприємництва. Цілі та завдання соціального підприємництва. Основні риси соціального підприємництва. Як соціальне підприємництво порівнюється з комерційними підприємствами, традиційними некомерційними постачальниками послуг та соціальною активністю.

1.2. Підходи до соціального підприємництва в різних країнах.

Тема 2. Екосистема соціального підприємництва.

2.1. Бенефіціари та замовники соціального підприємництва.

Роль та види бенефіціарів у соціальному підприємстві. Ідентифікація та аналіз потреб бенефіціарів. Взаємодія з потенційними замовниками соціальних продуктів та послуг.

2.2. Державний та приватний сектор в екосистемі соціального підприємництва.

Роль держави в підтримці та розвитку соціального підприємства. Взаємодія соціальних підприємств із державними органами та програмами. Відмінності та спільність приватного та соціального секторів

2.3. Вплив інвесторів на екосистему соціального підприємництва.

Види інвесторів у соціальному підприємстві (включаючи соціальних інвесторів). Важливість фінансової підтримки для соціальних підприємств. Посилення екосистеми через інвестиції та фінансування.

2.4. Університети, незалежні дослідницькі організації та інші установи екосистеми соціального підприємництва.

Роль університетів у підготовці соціальних підприємців та дослідженні галузі. Внесок незалежних дослідницьких організацій у розвиток соціального підприємства. Інші важливі структури та організації, що впливають на екосистему соціального підприємства.

Тема 3. Системне мислення для соціального підприємства

3.1. Оцінка можливостей соціальних змін та розробка проектів соціальних змін на рівні територіальної громади (окремої групи населення).

Методи та інструменти оцінки потреб та можливостей для соціальних змін. Розробка соціальних проектів, що спрямовані на вирішення конкретних проблем громади або групи населення. Підходи до залучення стейкхолдерів та спільноти у процесі розробки та впровадження проектів.

3.2. Основи етики в соціальному підприємстві.

Поняття та принципи соціальної етики. Зваження інтересів та визначення моральної відповідальності в соціальному підприємстві. Створення етичного кодексу та впровадження етичних стандартів у соціальних підприємствах.

Тема 4. Дизайн-мислення для соціального підприємства

4.1. Підхід дизайн-мислення до соціального підприємства.

Визначення та основні принципи дизайн-мислення в контексті соціального підприємства. Переваги та можливості використання дизайн-мислення для вирішення соціальних проблем та розробки продуктів та послуг.

4.2. Методологія дизайн-мислення, орієнтована на соціальних підприємців.

Засади та етапи методології дизайн-мислення в соціальному підприємстві. Роль спільноти та стейкхолдерів у процесі дизайн-мислення. Застосування інструментів дизайн-мислення для ідентифікації проблем та розробки інноваційних рішень.

4.3. Процес розробки проекту соціального підприємства.

Етапи розробки проекту в рамках дизайн-мислення. Прототипування та тестування ідеї соціального підприємства. Створення бізнес-моделі та стратегії для соціального підприємства.

Тема 5. Бізнес-моделі соціального підприємництва

5.1. Модель підтримки підприємця.

Опис та принципи моделі підтримки соціальних підприємців. Фінансова, освітня та консультаційна підтримка для соціальних підприємств. Приклади успішних реалізацій бізнес-моделі.

5.2. Модель ринкового посередника.

Роль соціального підприємства як посередника між виробниками та споживачами. Організація та оптимізація цієї бізнес-моделі. Приклади соціальних підприємств, що діють як ринкові посередники.

5.3. Модель зайнятості.

Створення робочих місць для вразливих груп населення через соціальне підприємництво. Важливість соціальної інклюзії та розвитку навичок учасників. Приклади соціальних підприємств, що працюють за цією моделлю.

5.4. Модель плати за послугу.

Надання соціальних послуг та продуктів на платній основі. Збалансування соціальної місії та фінансової стійкості. Приклади соціальних підприємств, які успішно застосовують цю бізнес-модель.

5.5. Модель клієнта з низьким рівнем доходу.

Напрями спільнотного розвитку та підтримки людей із низьким рівнем доходу. Підхід до ціноутворення та доступності продуктів та послуг. Приклади соціальних підприємств, що працюють з клієнтами із низьким рівнем доходу.

5.6. Кооперативна модель.

Організація та управління кооперативами у соціальному підприємстві. Принципи спільної власності та прийняття рішень у кооперативних структурах. Приклади успішних соціальних підприємств, що діють на кооперативних засадах.

5.7. Модель ринкових зв'язків.

Розвиток зв'язків та партнерств у сфері соціального підприємництва. Важливість мереж і співпраці для досягнення соціальних цілей. Приклади соціальних підприємств, що успішно використовують цю бізнес-модель.

5.8. Модель субсидування послуг.

Організація фінансової підтримки для надання безкоштовних або субсидованих послуг. Збалансування соціальних цілей та необхідної фінансової підтримки. Приклади соціальних підприємств, що використовують цю бізнес-модель.

Тема 6. Фінансування проектів соціального підприємництва.

6.1. Джерела фінансування проектів соціального підприємництва – інвестиції, гранти, бізнес-ангели, конкурси бізнес-планів тощо.

Огляд основних джерел фінансування: інвестиції, гранти, бізнес-ангели, конкурси бізнес-планів тощо. Переваги та недоліки кожного джерела фінансування. Порівняння фінансових можливостей та вимог для отримання фінансування від різних джерел.

6.2. Моделі фінансування.

Розгляд різних моделей фінансування соціальних підприємств, включаючи гібридні підходи. Важливість адаптації фінансових моделей до конкретних цілей та потреб соціального підприємства. Приклади успішних застосувань моделей фінансування.

6.3. Пропозиції щодо фінансування.

Розгляд стратегій та підходів до залучення фінансування для соціальних підприємств. Розробка бізнес-плану та презентація проекту для потенційних інвесторів та грантодавців. Рекомендації щодо вибору належного джерела фінансування для конкретного проекту соціального підприємництва.

Тема 7. Оцінка результатів та вимірювання впливу проектів соціального підприємництва.

7.1. Оцінка впливу та масштабування проектів соціального підприємництва.

Значення оцінки впливу та масштабування для соціальних підприємств. Розгляд вимірювання соціального та екологічного впливу проектів. Стратегії та підходи до масштабування успішних соціальних ініціатив.

7.2. Концепції та інструменти управління ефективністю.

Огляд концепцій управління ефективністю та їхнє значення для соціальних підприємств. Використання стратегічного управління та балансування показників ефективності. Розгляд інструментів для планування, моніторингу та оцінки результатів діяльності соціальних підприємств. Передача інформації стейкхолдерам та інвесторам.

Перелік практичних занять (семінарських) завдань за навчальною дисципліною наведено в табл. 2.

Перелік практичних (семінарських) завдань

Назва теми та / або завдання	Зміст
Тема 1. Завдання 1.	Провести аналіз літературних джерел, сформувавши доповідь на тему: Сучасні теорії соціального підприємництва Провести аналіз програми соціально-економічного розвитку областей України, зробити порівняльний аналіз, визначити невирішені соціальні завдання для організації соціального підприємництва
Тема 2. Завдання 2.	Провести аналіз літературних джерел, сформувавши доповідь на тему: Екосистема соціального підприємництва
Тема 3. Завдання 3.	З використанням системного мислення описати основних стейкхолдерів проекту соціального підприємництва та організації, що здійснюють вирішення обраної соціальної проблеми за схемою Canvas соціального підприємництва
Тема 4. Завдання 4.	Сформувавши перелік грантових пропозицій щодо підтримки соціального підприємництва, зробити їх порівняльний аналіз. На основі конкурсних пропозицій щодо соціального підприємництва сформувавши грантову заявку на персональний проект у сфері соціального підприємництва.
Тема 5. Завдання 5.	Провести аналіз літературних джерел, сформувавши доповідь на тему: Бізнес-моделі соціального підприємництва (порівняння змісту та базових характеристик)
Тема 6. Завдання 6.	Провести аналіз літературних джерел, сформувавши доповідь на тему: Система підтримки соціальних підприємницьких ініціатив
Тема 7. Завдання 7.	Провести аналіз літературних джерел, сформувавши доповідь на тему: Порівняльний аналіз напрямів соціального підприємництва за країнами та регіонами світу

Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною наведено в табл. 3.

Перелік самостійної роботи

Назва теми та / або завдання	Зміст
Тема 1 - 7	Вивчення лекційного матеріалу та нормативно-правових основ соціального підприємництва України
Тема 1 - 7	Підготовка до практичних занять
Тема 1 - 7	Виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань

Кількість годин лекційних, практичних (семінарських) занять та годин самостійної роботи наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для набуття визначених результатів навчання, активізації освітнього процесу передбачено застосування таких методів навчання, як:

Словесні (лекція (Тема 2, 7), лекція проблемного характеру (Тема 1, 3, 5), міні-лекція (Тема 4, 6)).

Наочні (демонстрація (Тема 1-7)).

Практичні (практична робота (Тема 1 – 7), робота в малих групах (Тема 3, 4, 7), тренінг (Тема 4)), презентації (виступи перед аудиторією) (Тема 1 – 7).

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100 бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних, практичних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи і оцінюється сумою набраних балів: максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума – 60 балів.

Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію здобувача вищої освіти.

Семестровий контроль проводиться у формі заліку.

Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається сумуванням всіх балів, отриманих під час поточного контролю.

Під час викладання навчальної дисципліни використовуються наступні контрольні заходи:

Поточний контроль: практичні та семінарські завдання за темами 1, 2, 5, 6 (20 балів), індивідуальне навчально-дослідне завдання за темами 3, 7 (20 балів), практикум за темою 4 (20 балів), семестровий колоквіум (40 балів).

Семестровий контроль: Залік.

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Про соціальне підприємництво - просто! : [посібник підприємця] / Аліна В. Бочарнікова; Кер. проекту Олександра Сметаненко; Іл. Орнелла Остапенко; ред. Марія Семенченко.– Київ : СТ-Друк, 2020.– 67 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://socialbusiness.in.ua/knowledge_base/posibnyk-sotsialnoho-pidpriemtsia-simplese-pro-sotsialne-pidpriemnytstvo-prosto/.

2. Соціальне підприємництво: навчальний посібник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://siplatform-live.s3.eu-central-1.amazonaws.com/files/posibnyk_usa.pdf.

3. Соціальне підприємництво: посібник для викладачів курсу / за наук. редакцією к.е.н. А. О. Корнецького — К. : Фамільна друкарня Huss, 2019. — 160 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?library=sotsialne-pidpryjemnytstvo-posibnyk-dlya-vykladachiv-kursu>.

4. Carlo Borzaga, G.G.; Franchini, B.; Chiomento, S.; Nogales, R.; Carini, C. European Commission (2020) Social Enterprises and Their Ecosystems in Europe. Comparative Synthesis Report; Publications Office of the European Union: Luxembourg, 2020.

5. European Commission (2020). Sectors of the Social economy in the EU: Social enterprises. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_en.

Додаткова

6. Miesing Paul Introduction to Social Entrepreneurship. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.albany.edu/faculty/miesing/teaching/socent/1%20Introduction%20to%20Social%20Entrepreneurship.pdf?_cf_chl_captcha_tk_=zLDKjIAIGsT.Z9Vrwh1dkkAtSrEqTu3LTvNODjqC094-1638984072-0-gaNycGzNCFE.

7. Salun M., Konstantynovsky L. Corporate Social Responsibility: interpretation in Ukraine and abroad // Підприємництво і торгівля : збірник наукових праць. – Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2021. – Вип. 31. <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2021-31-08>.

8. Ковтун М. Соціальне підприємництво як чинник соціально-економічного розвитку суспільства / М. Ковтун, Н. Гавкалова // Підприємництво та інновації. – 2021. – № 18. – С. 34-40. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/26976>.

9. Салун М. М. Сингулярність соціального підприємництва / М. М. Салун, Г. К. Панаєтов / Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики : матеріали XVII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 25 листопада 2022 р. : тези допов. - Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2022. – С. 849 – 852. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/28727>.

10. Arie Hans Verkuil, Uta Milow, Andreas Hinz, Mahmoud Al-Kilani. Core Values and Decision-Making for Sustainable Business: An International Perspective. Springer Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-78361-6>; <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-78361-6>.

11. Brownell, K.M., Hechavarria, D.M., Robb, C.C. *et al.* Culture and social entrepreneurship: the role of value-practice misalignment. *Small Bus Econ* (2024).

<https://doi.org/10.1007/s11187-024-00938-8>;
<https://link.springer.com/article/10.1007/s11187-024-00938-8>.

12. Vivona, R., Clausen, T.H., Gullmark, P. *et al.* Public sector entrepreneurship: an integrative review. *Small Bus Econ* (2024). <https://doi.org/10.1007/s11187-024-00965-5>; <https://link.springer.com/article/10.1007/s11187-024-00965-5>.

Інформаційні ресурси

13. Сайт ПНС ХНЕУ. Соціальне підприємництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=10507>.